

Галина Гриник

Митрополит Андрей Шептицький і медальйон із Кристинополя – на зламі XIX–XX століть

Досліджено невідомі факти спільної діяльності отців василіян із Кристинопольського монастиря і майбутнього митрополита Андрея (Шептицького) на зламі XIX–XX ст. Охарактеризовано духовні скарби в монастирській церкві Св. Юрія, а саме чудотворну Кристинопольську ікону Божої Матері, та братство Св. Василя Великого.

Ключові слова: Шептицький, Кристинополь, релігійний медальйон, чудотворна Кристинопольська ікона Божої Матері, братство Св. Василя Великого

Halyna Hrynyk

Metropolitan Andrei Sheptytskyi and a medallion from Krystynopol – at the turn of the 19th and 20th centuries

The unknown facts of the joint activity of the Basilian Fathers from the Krystynopol Monastery and the future Metropolitan Andrei Sheptytskyi at the turn of the 19th and 20th centuries are examined. The spiritual treasures in the monastery church of St. George, namely the Miraculous Krystynopol icon of the Mother of God and the Brotherhood of Basil the Great are characterized.

Keywords: Sheptytskyi, Krystynopol, religious medallion, Miraculous Krystynopol icon of the Mother of God, Brotherhood of St. Basil the Great

Запропоноване дослідження є важливим передовсім тому, що воно відкриває невідому досі сторінку діяльності майбутнього митрополита Андрея (Шептицького) в місті Кристинополі¹. Поштовхом до таких студій стала робота в Центральному державному історичному архіві України у Львові, що передбачала опрацювання джерел до історії Кристинополя та біографії владики Андрея. В одному з таких документів – листі кристинопольського пароха о. Мар'яна Повха до А. Шептицького, написаному 29 жовтня 1901 р., зокрема, читаємо: “Високопреосвященний Архієрею! Знаючи о великій набожності Вашого Преосвященства до Св. О. Василя, пересилаю медалик того ж святого Отця нашого і чуд. Мат. Бож. Кристинопольської. Також для отця Головки і Братчика. Медаль ту, за котру оба писали до Mullera в Інсбруку, до перва тепер готовий по трьох літах і то не в Mullera, но з Кракова...” [8, арк. 34].

Такий “медалик” є й у філії КЗ ЛОР “Львівський музей історії релігії” у м. Шептицький. Це двосторонній медальйон із зображеннями: на аверсі – чудотворної ікони Матері Божої Кристинопольської та написом “ЧУД. МАТИ БОЖА КРИ-

¹ Так це поселення називалося від свого заснування в XVII ст. до 1951 р., коли було перейменовано радянською владою на Червоноград; у 2024 р. змінило назву на місто Шептицький, відповідно до Закону України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону їхньої символіки” і постанови Верховної Ради “Про перейменування окремих населених пунктів та районів”. Що ж до історичної назви, то сьогодні ще тривають дискусії стосовно того, як її правильно вживати за сучасним українським правописом: Кристинополь чи Христинополь.

СТИНОПОЛЬСКА У ОО. ВАСИЛІАНЪ”, на реверсі – св. Василя Великого й текстом “СВ. ОТЧЕ ВАСИЛІЄ МОЛИ БОГА О НАСЪ” (Чф ЛьвМА-838. – НЗМ-111). Медальйон круглої форми (діаметром 3,4 см), виготовлений з алюмінію в техніці карбування, має вушко, розташоване в одній площині зі щитком. Цю пам’ятку в 1983 р. подарував музею місцевий мешканець. Тепер реліквія розміщена в експозиції “Історія Кристинополя у XVII–XX століттях” (розділ “Українська греко-католицька церква у Кристинополі”).

Релігійні медальйони – один із різновидів особистих предметів християнського культу. Зображення на них візуалізують різні аспекти християнського віровчення і репрезентують значний діапазон іконографії. До найпопулярніших тем належать христологічні та марійні, патронічні (образи засновників окремих чернечих орденів), агіографічні, мартирологічні тощо [1, с. 216–217]. Релігійні медальйони є пам’ятною річчю й карбуються з металу на зразок монети. Як і хрести, ікони й інші релігійні предмети, вони стали засобом вираження християнської ідентичності, релігійної відданості Богу та святим, а для багатьох вірних – також духовним оберегом.

У місті Шептицькому зберігається й велика християнська святиня – Кристинопольська чудотворна ікона Матері Божої Ласкавої, що вже понад чверть тисячоліття залишається духовним скарбом місцевого Святоюрського монастиря. За іконографічним типом це Одигітрія (грец. Οδηγήτρια – та, що вказує дорогу), або Богородиця Провідниця, мальована на полотні. Її появу пов’язують із появою оо. василіян у Кристинополі. 25 грудня 1764 р. (за старим стилем) чи 5 січня 1765 р. (за новим) монахи із сусіднього села Волсвина переїхали до Кристинополя. Наступного дня відбулося введення їх до церкви. Того ж року Станіслав Костка Садовський, маршалок двору київського воєводи Францішка Салезія Потоцького, подарував храмові василіянського монастиря, задля більшого його пошанування, образ Пресв. Богородиці, який належав родині шляхтича. При цьому він узяв “реверс” – розписку від настоятеля чернечого осередку о. Теодозія Грегоревича. Всі ті події та саму святиню описав о. Корнилій Срочинський (ігумен обителі впродовж 1766–1776 рр.) у “Літописі монастиря Кристинопольського від Р. Б. 1766” [3, арк. 32–32 зв.].

Згідно з “Літописом...”, “цей образ є дуже давній”. Побойуючись, що Садовський може забрати реліквію назад, ченці в 1771 р. доручили монахові Ігнатію Бінковському виготовити копію. Давній рукопис фіксує розміри ікони: її довжина – один лікоть², а ширина – $\frac{3}{4}$ ліктя, тобто за сучасними мірками – 59,6×44,7 см. У подальших описах святині її вимірювали вже разом із рамою, отримуючи таким чином 80×70 см. Розміри образу, який нині можна побачити у Святоюрській церкві в м. Шептицькому, у підрамнику становлять 56,7×49,0 см. Невідомо, чи ця пам’ятка є оригіналом, чи копією, але вона завжди славилася чудотворенням.

Ікона Матері Божої являла чудеса ще в родині Садовських, але загальне визнання як чудотворна здобула тоді, коли була виставлена на привселюдну пошану у храмі. Свідчення про чудеса описані в “Літописі...” у розділі “Ласки різні Найсвятішої Марії Панни Матері Божої в іконі Кристинопольській в монастирі оо. василіян кристино-

² Міра довжини, яку на теренах Галичини використовували до кінця XVIII ст.: 1 лікоть = 59,6 см.

польських провінції Руської, Ласкавої...” [3, арк. 35–37 зв.]. Відразу ж по виставленні образа свою шану йому виявила Анна Потоцька, дружина фундатора храму і власника міста Францішка Салезія Потоцького. Римо-католичка за віросповіданням, вона в греко-католицькій церкві оо. василіян “до цієї ікони дуже набожна [...] і у всяких потребах до Найсвятішої Матері в тій іконі Ласкавій звертається”, замовляючи щоденно дві Служби Божі читані, а по середах і суботах – співані, а також молебні [3, арк. 32]. Серед набутих ласк згадується і порятунок храму й монастиря під час пожежі 1768 р. Згодом, 1770 р., Богородиця захистила місто від епідемії чуми, коли містяни процесією обійшли з іконою довкола Кристинополя [3, арк. 35]. Особливо шанували цю святиню жінки, які молилися про народження та здоров’я дітей. Чоловіки також часто просили її про вирішення різних життєвих потреб.

Дарунками вдячності за чудотворення були воти. Садовський передав ікону до церкви вже з одинадцятьма срібними вотами. Окрім того, дарований образ був оздоблений срібними шатами – одежами на Матері Божій та Ісусові й двома срібними коронами. Василіяни теж неодноразово прикрашали святиню. Коли ж у 1815 р. австрійський уряд забрав шати з дорогоцінного металу, для сакральної реліквії зробили різьблений дерев’яний позолочений оклад.

Люди молилися перед чудотворною іконою Матері Божої й надалі отримували ласки. Так, у “Хроніці монастиря Кристинопільського з 1860 року” під 1878–1879 рр. заготовано чуда зцілення дітей з поближного села Пархача – важкохворої п’ятилітньої дочки мельника і сина вчителя. “Народ пархацький весь, – підкреслювалося в цій хроніці, – є живим свідком надприродного зцілення наведених двох дітей”. Вдячні батьки пожертвували на ікону срібні позолочені медалі [10, арк. 46–47].

Саме перед такою намоленою іконою Кристинопольської Матері Божої в 1892 р. монах Андрей Шептицький склав довічні обіти. 13 серпня того року, у суботу, він пише акт зречення, у якому зазначає: “Зрікаюся на річ Конгрегації руської Чина Св. Василя В[еликого] всіх прав реальних, у котрих посідання єсьм або до котрих могу колись титул набути” [6, арк. 1]. А вже наступного ранку складає вічні обітничі, засвідчуючи це на письмі двома заявами латинською та церковнослов’янською мовами, що містять формулу довічної професії: “Я, Андрей Александр Роман Марія Шептицький, монах Ч. Св. Василя Великого, чиню професію і шлюбую Господу Богу [...] в монастирі Христинопольському [...] 14 серпня 1892” [6, арк. 2; 7, арк. 1]. Так чернець ЧСВВ, а згодом предстоятель Української греко-католицької церкви власною рукою назаплю вписав Кристинопольський монастир у своє життя, а своє життя – в історію цієї монашої спільноти та міста загалом.

Довічна професія, як знаємо, остаточно впроваджує в чернечий стан. Чернець повноправно входить до складу Чину, з усіма обов’язками і правами. Метою ж Чину св. Василя Великого, згідно з його конституціями, є плекання спільнотного життя задля власного освячення через виконання обітів і заповідей любові та задля спасіння ближніх за посередництвом проповіді Слова Божого через проведення місій і реколекцій, наукову й видавничу діяльність, душпастирство і працю з молоддю. Василіянин Андрей Шептицький ці завдання виконував також у Кристинопольському монастирі.

У 1897 р. о. Андрей, на той час ігумен монастиря Св. Онуфрія у Львові, зініціював створення “Братства Святого Василя Великого Третього Чину”. Протягом 1897–1898 рр. він засновує осередки Братства (звані ним коротко “закон С.ВВ.”, “закон Ч.С.ВВ.”, “братство З.С.ВВ.”, “братство Ч.С.ВВ.”) у час василіянської місії або після неї й одночасно здійснює духовний провід, приїжджаючи й даючи необхідні настанови [5, с. 204]. Пізніше, уже митрополит, Шептицький у пастирському посланні до духовенства “Про церковне братство” (1905) так опише мету заснованих осередків: “Браття і сестри вступають до братства, щоб старатися про якнайліпше сповнення Божих заповідей і щоби спільними силами виконувати добрі діла любові ближнього для добра громади” [5, с. 206].

5 і 6 червня 1897 р. кристинопольські василіяни проводили місію, спрямовану проти пияцтва парафіян. У той період на теренах Галичини в межах боротьби за тверезість та антиалкогольної пропаганди такі кількадевні місії організовувалися в багатьох сільських церквах. На них прибували із сусідніх поселень селяни зі священниками, які виголошували відповідні проповіді. Відбувалися навіть символічні похорони горілки та встановлення пам'ятних хрестів тверезості з написами на кшталт: “На пам'ять святої Тверезості”. Найбільше проблем із пияцтвом було у селі Пархач (тепер с. Межиріччя Шептицького району Львівської області): цей населений пункт “славився на цілу околицю п'яницями. Звичайно під неділю і свято повні корчми пияків. Пили до безтями і билися на смерть. В понеділки фірами транспортували побитих, покалічених до Сокаля...” [12, арк. 17]. Із 1820 р. церква Пархача стала дочірньою церквою Кристинопольського монастиря. Після Добромільської реформи оо. василіяни разом із єзуїтами вже в 1890 р. провели місію в селі [12, арк. 19]. До 1897 р. там існувала традиція в Томину суботу відзначати т. зв. бабське свято і богослужінням, і “почестним” – ½ гектолітра пива, допоки вказаного року єзуїт о. Алоїз Вароль (1859–1936), ректор та професор богослов'я і Святого Письма в Кристинополі (1896–1898), не заборонив дотримуватися цього звичаю [11, арк. 11 зв.]. Отець Андрей теж долучився до боротьби за тверезий спосіб життя у згаданий парафії. Від 4 до 8 червня 1897 р. він перебував в обителі кристинопольських василіян, куди приїхав “з okazji торжества у Пархачі “Обновлення св. Тверезості” з проповідями [...] Дня 5.6., в суботу, 4 отця поїхало по обіді до Пархача зі сповідями. О 5 годині була Літія, по якій о. Шептицький виголосив проповідь і повернувся до дому (тобто у Кристинопольський монастир. – Г. Г.)”. А в неділю, 6 червня, з монастирського храму Св. Юрія рушила процесія до Пархача. Такі ж процесії йшли із Сільця, Яструбичів, Ванева та Городища. Як задокументовано у “Хроніці реформованого монастиря...”, “людей було тьма [...] було 4 священники [...] о. Чернецький з Сільця Белз., о. Лаврецький з Добрачина, о. Пелехович, молодий, з Ванева, о. Матвіяс із Яструбич сотрудник. Проповідей було чотири: одна по Утренній “Про Закон людей світських на світі”, друга по Євангелії, третя при Святому Причастю і четверта при Хресті св. Тверезості, яку мав о. Шептицький [...] Набожество закінчилося о 5 годині [...] Дня 8 виїхав о. Шептицький на реколекції до Перемишля” [11, арк. 12–12 зв.]. Перебуваючи в ті дні у Кристинополі, ввечері 6 червня 1897 р. А. Шептицький “заложив закон С. ВВ.”, а вже наступного дня звернувся до членів “закону” з проповіддю [4, с. 196].

Ставши єпископом, а незабаром й митрополитом, о. Андрей передав духовний провід членів “Братства Святого Василя Великого” іншим оо. василіянам [2, с. 190]. Із датованого 10 листопада 1899 р. листа о. Арсенія Лозинського до Андрея (Шептицького), тогочасного станіславського єпископа, дізнаємося, що о. Арсенія призначено провідником братства в Кристинополі, тож він просить у владики поради: “На посліднім зібраню призналося кількох публічно до декотрих блудів. З плачем визнають свій блуд і жалують за него. На мене зробило се велике вражіння. Як задивляють ся Ваше Преосв. на се? Чи можна їм позволяти, аби на далі робили такі визнання публичні?” [8, арк. 4–4 зв.]. З його ж листа 18 травня 1901 р. до того самого адресата, який тоді вже посідав митрополичий престол, довідуємося, що в Кристинопольському монастирі “Братством св. Василя займається о. Іванців...” [8, арк. 16 зв.].

У 1898–1899 рр. о. Андрей на василіянських студіях у Кристинополі був професором морального й догматичного богослов’я. Фонди ЦДІАЛ зберегли для нас світліну, на якій бачимо А. Шептицького з монастирською братією та іншими отцями [9, арк. 7 зв.]. Невдовзі вони будуть неодноразово звертатися до свого архиєрея за порадами й допомогою, ставши йому також надійною підтримкою та опорою. Саме листування між ними розкриває невідомі сторінки діяльності о. Андрея.

Викладаючи на василіянських студіях, о. Шептицький разом із кристинопольським парохом о. Мар’яном Повхом клопотав про виготовлення вже згаданого медальйона. Найімовірніше, поява цього “медалика” (у розробці його дизайну, мабуть, брав участь сам о. Андрей) була приурочена до надання церкві відпустів, за які просили наприкінці ХІХ ст. кристинопольські отці. У листі о. А. Лозинського до єпископа Шептицького 24 грудня 1899 р. автор сердечно дякує “Пр. Владиці за власть надавати відпусти і за благословенство Папське. Писали ми всі три інструмента до Владики Перемиського; та Владика радо підписався, але сказав, що та власть надавати відпусти є знесена на рік 1900; та що се буде написане в Вістнику єпарх.” [8, арк. 7]. Відпусти таки будуть надані через декілька років, а тим часом у кристинопольському храмі станеться значуща подія: у жовтні 1901 р. “справлено срібну одежу на образ чудотвор. Ікони Пр. Діви Марії в нашій церкві з ініціативи о. пароха Повха, котра має вартости 100 зл. [...] 20 сего місяця (жовтня. – Г. Г.) відбулося торжество вложення одежі нової” [11, арк. 19].

Лише 5 вересня 1902 р. папа римський Лев ХІІІ надав церкві оо. василіян у Кристинополі відпусти на всі великі марійні свята: Благовіщення Пресв. Діви Марії, Успіння, Різдво, Покрову, Вхід у храм, Непорочного зачаття, а також на свято Св. Онуфрія. 7 квітня 1903 р., на Благовіщення, “зачинаються відпусти в нашій церкві, узисканні від св. престола [...] Аби піднести і розширити почитання до М. Б. в Чудотворнім нашім образі – видав монастир Кристинопіль книжочку 3-аркушеву, написану отцем Арсенієм Лозинським ЧСВВ під заголовком: “Відомість о чудотворнім образі Матери Божої в церкві оо. Василіян в Кристинополи”. Вийшла в продаж нинішнього дня” [11, арк. 25–25 зв.]. Очевидно, що й до видання цієї книжечки долучився митрополит Андрей, до якого з відповідним письмовим проханням звернувся 18 травня 1901 р. о. А. Лозинський: “В сім році ювілейнім Пр. Діви Марії всі народи видають якісь

праці літератки о Пр. Діві [...] Я признаюся, що вже щось від двох літ працював над книжечкою о Пр. Діві [...] Я хочу предложити Вашій Ексиленції свою працю – а коли би вона була до чогось здала, щоби були ласкаві взяти її на видання ювілейне і дати на неї наклад [...] Условій ніяких не кладу, хиба би Ваша ексиленція були ласкаві дати якусь добровільну лепту на Крестинопільский монастир” [8, арк. 15 зв.–16].

Отже, медальйон “ЧУД. МАТИ БОЖА КРЕСТИНОПОЛЬСКА У ОО. ВАСИЛІАНЪ” – “СВ. ОТЧЕ ВАСИЛІС МОЛИ БОГА О НАСЪ” потрібно вважати відпустовим (такими медальйонами називають ті, які були виготовлені у період надання Апостольською столицею відпусту – прощення перед Богом дочасної кари за гріхи). Цілком логічно, що для зображення на його аверсі обрали головну святиню Святоюрського храму – Крестинопольську чудотворну ікону Матері Божої Ласкавої. Зрозуміло також, чому для реверсу обране зображення св. Василія – адже саме за його уставом жили крестинопольські монахи, 1897 р. в Крестинополі А. Шептицьким було закладено братство Св. Василія Великого, а в обителі зберігалися мощі цього святого.

Пам'ять про Андрея (Шептицького) шанують у монастирі оо. василіян у місті Шептицькому. 2017 року, до 125-річчя складання майбутнім владикою вічних обітів, на монастирському подвір'ї відкрито пам'ятник-погруддя митрополиту (скульптор Тарас Король). Увіковічений він і в нових розписах на куполі храму Св. Юрія (впродовж 2019–2020 рр. церкву розписувала іконописна спілка “OBRAZ. Об'єднання іконописців в ім'я святителя Кипріяна митрополита Київського” під керівництвом Олексія Чередніченка).

1. Гупало В. Відображення культу святого Іоанна Непомуцького в релігійному медальєрстві (за матеріалами археологічних розкопок у Дубно). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2018. Вип. 22. С. 416–425. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mdarpv_2018_22_24

2. Жерноклеєв О. Василіанська духовність у Третньому чині. *Карпати: людина, етнос, цивілізація* / ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”. 2017–2018. Вип. 7–8. С. 189–194.

3. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Ф. 3. Оп. 1. МВ-802: Літопис монастиря Крестинопільського від Р. Б. 1766. 176 арк.

4. с. Християна (Марія) Голомідова, МЧСВВ. Заснування Мирянського Чину Святого Василія Великого в УГКЦ митрополитом Андреем Шептицьким та віднова його діяльності в підпіллі в Галичині: на прикладі осередку МЧСВВ у Івано-Франківську. “Добрый Пастир”: зб. наук. праць. “Богослов'я”. 2016. Вип. 9. С. 194–212.

5. Сестра Християна-Марія Голомідова, МЧСВВ. Мирянський Чин Святого Василія Великого – Динаміка розвитку. *Карпати: людина, етнос, цивілізація* / ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”. 2017–2018. Вип. 7–8. С. 201–220.

6. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУ, м. Львів). Ф. 358. Оп. 1. Спр. 3: Грамоти про призначення на єпископський престіл, дипломи про здобуття вчених ступенів, посвідчення та ін. особисті документи Шептицького А. (1892–1921). 81 арк.

7. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 22: Грамоти про призначення на єпископський престіл, свідоцтво про вступлення до монастиря, складення вічних обітів та ін., особисті документи Шептицького А. (1892–1903). 25 арк.

8. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 358. Оп. 2. Спр. 330: Листи монахів ЧСВВ з Христинополя до Шептицького А. (1899–1911). 63 арк.

9. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2101: Збірник документальних матеріалів, підготовлених у Лаврівському монастирі свящ. Йосафатом Скрутенем до історії монастирів ордену Василіан в Галичині. 101 арк.

10. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 3067: Хроніка монастиря Кристинопільського з 1860 року. 58 арк.

11. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 3067 “а”: Хроніка реформованого [Кристинопольського] монастиря з попередньою історичною довідкою (1888–1907). 52 арк.

12. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 3067 “б”: Збірка документів до історії [Кристинопольського] монастиря. (Хронікарські матеріали до історії монастиря ОО. Василян у Кристинополі. Зібрав о. Ю. Д. ЧСВВ. Лаврів, 1937). 136 арк.